

Διαδικτυακή Προώθηση του Θρησκευτικού Τουρισμού ως Εκπαιδευτικό Εργαλείο για την επίτευξη Πολιτισμικής Αειφορικής Ανάπτυξης: Η περίπτωση της Ζακύνθου

Άννα Διβέρη¹, Ιωάννης Παρκοσίδης², Μαρία Καΐλα³

1. Υποψ. Διδάκτορας Τ.Ε.Π.Α.Ε.Σ. Πανεπιστημίου Αιγαίου

annaliv@otenet.gr

2. Ιωάννης Παρκοσίδης, Διδάκτορας Π.Τ.Δ.Ε. Πανεπιστημίου Αθηνών

iparkosidis@gmail.com

3. Καθηγήτρια Τ.Ε.Π.Α.Ε.Σ. Πανεπιστημίου Αιγαίου, Διευθύντρια Π.Μ.Σ.

«Περιβαλλοντική Εκπαίδευση»

kaila@rhodes.gr

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Ο θρησκευτικός τουρισμός αποτελεί σημαντικό κομμάτι της ελληνικής τουριστικής κίνησης που συνδέεται με την προστασία της τοπικής κουλτούρας, την προστασία του φυσικού και ανθρωπογενούς περιβάλλοντος, αλλά και με την αποφυγή της χρήσης υπηρεσιών οργανωμένου μαζικού τουρισμού. Τα μοναστήρια της Ζακύνθου, όπως παρουσιάζονται μέσα από τον ιστότοπο www.zantemonastery.com, αποτελούν μια ιδιαίτερα ενδιαφέρουσα διδακτική ευκαιρία και το εκπαιδευτικό υλικό που περιλαμβάνεται στον παρόντα δικτυακό τόπο στοχεύει στη διατήρηση του τοπικού περιβάλλοντος, που αποτελεί προϋπόθεση για το σεβασμό και τη διατήρηση της πολιτισμικής κληρονομιάς του νησιού. Ο σκοπός της έρευνας ήταν να αξιολογηθεί η λειτουργικότητα της ιστοσελίδας από καθηγητές της Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης της Ζακύνθου.

ΛΕΞΕΙΣ ΚΛΕΙΔΙΑ: τουρισμός, βιώσιμος τουρισμός, εναλλακτικές μορφές τουρισμού, θρησκευτικός τουρισμός

ΘΕΩΡΗΤΙΚΟ ΥΠΟΒΑΘΡΟ

Ο τουρισμός, αποτέλεσμα μεμονωμένης ή ομαδικής μετακίνησης ανθρώπων σε διάφορους τουριστικούς προορισμούς, είναι ένας πολύ διαδεδομένος τρόπος ψυχαγωγίας, ειδικά στον Δυτικό Κόσμο, ενώ παράλληλα αποτελεί μια πολύ μεγάλη βιομηχανία και σημαντικότερη πηγή εσόδων (Μαυροδόντης, 2006). Τη θεσμοποίηση του τουρισμού στις σύγχρονες κοινωνίες ακολουθεί η μετατροπή του σε καταναλωτικό αγαθό των ανεπτυγμένων κοινωνιών (Γουρνιαδάκη, 2008, Λακιάτη 2008).

Ο τουρισμός, ιδίως ο γενικός ή μαζικός, έχει το μερίδιό του στην υποβάθμιση του περιβάλλοντος. Ο όρος αειφόρος ανάπτυξη (sustainable development) αναφέρεται σε ένα είδος ανάπτυξης που σέβεται το περιβάλλον, λαμβάνει διαφορετικές μορφές στις διαφορετικές κοινωνίες και περιβάλλοντα και είναι η διαδικασία με την οποία οι κοινωνίες οδηγούνται σε μια κατάσταση δυναμικής ισορροπίας που καλείται αειφορία

(Κώτσιος & Αναστασάτος, 2009). Η κεντρική ιδέα είναι ότι καθώς ο όγκος των τουριστικών αφίξεων σε ένα τόπο αυξάνει, με συνέπεια την αντίστοιχη αύξηση των αρνητικών συνεπειών στην κοινωνία και στο περιβάλλον, έρχεται κάποια στιγμή που πέραν ενός μεγέθους παρουσίας επισκεπτών, οι συνέπειες γίνονται μη αποδεκτές τόσο από την τοπική κοινωνία, όσο και από τους τουρίστες (Καλοκάρδου & Κραντονέλλης 2005). Φέρουσα, λοιπόν, ικανότητα ενός τόπου είναι το μέγεθος εκείνο της τουριστικής παρουσίας που μπορεί να γίνει ανεκτό (Μαυροδόνη, 2006, Logar, 2010, Mihalic 2000). Για τις ανάγκες της συγκεκριμένης προσέγγισης προτείνεται ένα πλαίσιο αξιολόγησης, όπου η δραστηριότητα του τουρισμού αξιολογείται με βάση την απόδοσή της και στις τρεις διαστάσεις της βιώσιμης ανάπτυξης, την οικονομική, την κοινωνική και την περιβαλλοντική. Ως «βιώσιμος τουρισμός» ορίζεται **ο τουρισμός εκείνος που με τις υψηλές οικονομικές, κοινωνικές και περιβαλλοντικές αποδόσεις, συμβάλει στην υψηλότερη δυνατή ευημερία και της περιοχής υποδοχής μακροχρόνια**¹ (Σπιλάνης & Βαγιάννη).

Τα προβλήματα από την ανάπτυξη της τουριστικής δραστηριότητας οφείλονται σε μεγάλο βαθμό στη γρήγορη, ανεξέλεγκτη και απρογραμμάτιστη ανάπτυξη του (Τσάρτας 2000:194). Με βάση τη συσσωρευμένη εμπειρία, ο μαζικός τουρισμός παραλίας χαρακτηρίζεται ως μη βιώσιμος (Τσερότα 2008:4-5). Οι Εναλλακτικές Μορφές Τουρισμού αφορούν δραστηριότητες ή ομάδες δραστηριοτήτων που αναπτύσσονται στο χώρο ανάλογα με τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά του, π.χ. ορεινός τουρισμός, θρησκευτικός τουρισμός, αγροτουρισμός κλπ. (Καλοκάρδου & Κραντονέλλης, 2005). Έτσι, προτιμήθηκαν από πολλούς προορισμούς, διότι θεωρήθηκε ότι οι μορφές αυτές όχι μόνο δεν καταστρέφουν το περιβάλλον, αλλά και ότι είναι περισσότερο κερδοφόρες για τις επιχειρήσεις και ευρύτερα τις περιοχές υποδοχής (Γουρνιανάκη, 2008, Σπιλάνης & Βαγιάννη, Καραμολέγκου, 2008, Λακιώτη, 2008).

Ο προσκυνηματισμός στη γλώσσα της οικονομίας και του τουρισμού ειδικότερα αναφέρεται σαν Θρησκευτικός Τουρισμός (Τσερότα, 2008). Στην ξενόγλωσση ορολογία ο θρησκευτικός τουρισμός μπορεί να περιγραφεί με τον όρο pilgrimage, ο οποίος όμως περιλαμβάνει ευρύτερα την έννοια του προσκυνηματισμού όχι μόνο σε θρησκευτικά μνημεία αλλά και σε ιστορικούς τόπους και σε μνημεία πολιτιστικού ενδιαφέροντος (Collins-Kreiner, 1999, Collins-Kreiner, 2006).

Ο Θρησκευτικός Τουρισμός μπορεί να διακριθεί σε τρεις κατηγορίες, με κριτήριο το κίνητρο που οδηγεί στην πραγματοποίησή του:

α. ΠΡΟΣΚΥΝΗΜΑΤΙΚΟΣ, είναι ο αμιγώς προσκυνηματικός τουρισμός, όπου σκοπός του τουρίστα είναι το προσκύνημα στον συγκεκριμένο τόπο, χωρίς να δίνει ιδιαίτερη αξία στα ιστορικά και πολιτιστικά στοιχεία που τον διακρίνουν και στην περιοχή όπου βρίσκεται (Collins- Kreiner et al., 2000, Margry, 2008, Timothy & Boyd, 2003).

β. ΕΙΔΙΚΟΣ ΠΡΟΣΚΥΝΗΜΑΤΙΚΟΣ, η κατηγορία αυτή περιλαμβάνει βεβαίως το προσκύνημα, όμως το κίνητρο είναι συγκεκριμένο γεγονός: η εκδήλωση.

γ. ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΟΣ ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΟΥ ΕΝΔΙΑΦΕΡΟΝΤΟΣ. Στην κατηγορία αυτή ο τουρίστας είναι πιθανόν να μην έχει άμεσα θρησκευτικά κίνητρα. Ενδιαφέρον για αυτόν παρουσιάζει η πολιτιστική αξία του θρησκευτικού μνημείου.

¹ Άριστο επίπεδο βιωσιμότητας δε νοείται, κατ' αντιστοιχία του άριστου επιπέδου ανάπτυξης. Εδώ, γίνεται η υπόθεση ότι όσο υψηλότερες είναι οι αποδόσεις μιας δραστηριότητας, τόσο μεγαλύτερη θα είναι η επίδρασή της στην ευημερία και τη βιωσιμότητα της περιοχής στην οποία αναπτύσσεται.

Είναι κοινώς αποδεκτό ότι η θρησκεία έχει συνεισφέρει στην ανάπτυξη του πολιτισμού και θεωρείται αναπόσπαστο κομμάτι του (Γουργιανάκη, 2008, Τσερότα, 2008, Χιωτάκη, 2008). Κατά συνέπεια, κάθε άτομο μπορεί να χαρακτηριστεί ως προσκυνητής ή ως τουρίστας σύμφωνα με συγκεκριμένες συντεταγμένες χώρου και χρόνου και τη δυνατότητα του ταξιδιού να εξυπηρετήσει διαφορετικούς σκοπούς (Poria et al., 2003). Γενικώς, μπορούμε να υποστηρίξουμε ότι ο όρος «θρησκευτικός τουρισμός» έχει πιο ουδέτερους συνειρμούς, αφού περιλαμβάνει μετακινήσεις στις οποίες γνήσια θρησκευτικά κίνητρα μπορεί να συνυπάρχουν ταυτόχρονα με άλλα που είναι κοινά σε διαφορετικούς τύπους τουρισμού (Cohen, 2003). Είναι βέβαιο ότι η αναβίωση των προσκυνηματικών εμπειριών τα τελευταία χρόνια, κυρίως από νέους ανθρώπους, συνδέεται συχνά με μια νοσταλγία για την εκ νέου ανακάλυψη μιας μορφής πνευματικότητας, στην οποία «με φυσική προσπάθεια, σιωπή και/ή προσευχή, η πίστη γίνεται πιο βαθιά, το άτομο ανακαλύπτει την υλική και άυλη κληρονομιά και «βιώνει τον εαυτό του (Timothy & Olsen, 2006). Στις πιο σημαντικές παραδοσιακές θρησκευτικές εορτές, ειδικά εκείνες που έχουν υψηλό εθνογραφικό ή ιστορικό προφίλ, οι εορτασμοί συνδέονται συχνά με ένα πρόγραμμα κοσμικών γεγονότων που δημιουργεί μεγάλο όγκο τουρισμού, τόσο θρησκευτικής όσο και μη-θρησκευτικής φύσης (Conrad, 2004).

Στη Ζάκυνθο, στα πλαίσια του 1^{ου} Πανελλήνιου Συνεδρίου με θέμα τις Προσκυνηματικές Περιηγήσεις, στις 14 και 15 Νοεμβρίου 2009, επιστημονική η σπουδαιότητα της σωστής οργάνωσης του θρησκευτικού τουρισμού στα Επτάνησα από τον ομιλητή Φειδά Βλάσιου, καθηγητή Πανεπιστημίου Αθηνών. Αξιοσημείωτη η διαπίστωση και έμμεση προτροπή του Πρωτοπρεσβύτερου Καποδίστρια Παναγιώτη, στα πλαίσια της ανακοίνωσής του που κάνει ιδιαίτερη αναφορά στις δυνατότητες της Ζακύνθου να προσφέρει θρησκευτικό τουρισμό. Ένα εξίσου σημαντικό συμπέρασμα στο οποίο κατέληξε το συνέδριο είναι, πως, προκειμένου να αναπτυχθεί ουσιαστικά ο θρησκευτικός τουρισμός στην Ελλάδα, η Εκκλησία πρέπει να προσαρμοστεί στα σύγχρονα δεδομένα, να χρησιμοποιήσει την τεχνολογία ως μέσο οργάνωσης και δικτύωσης και να «μιλήσει» σε πολλές ακόμη γλώσσες (Καντούνης, 2009).

Οι νέες τεχνολογίες προσφέρουν πλέον στους διδάσκοντες μια ευρεία γκάμα εφαρμογών, προκειμένου να εμπλουτίσουν τους παιδαγωγικούς σκοπούς τους (Γιακουμάτου, 2005). Η χρήση του διαδικτύου αναπτύσσεται και διεκδικεί πλέον δυναμικά τη θέση της στην ελληνική σχολική πραγματικότητα. Υπάρχει όμως εκτεταμένη βιβλιογραφία που υποστηρίζει ότι το διαδίκτυο μπορεί να θεωρηθεί ένα μέσο ανάπτυξης εκπαιδευτικών περιβαλλόντων (Owston, 1977). Για να γίνει η φιλοπεριβαλλοντική συμπεριφορά μέρος της καθημερινής πρακτικής, ο πιο ασφαλής τρόπος είναι η εκπαίδευση για το περιβάλλον, τη βιωσιμότητα και την αειφορία. Είναι κοινά αποδεκτό ότι η εκπαίδευση αναγνωρίζεται πλέον ως σημαντικό μέσο για την επίτευξη της αειφορίας (Ξανθάκου & Τζαμπέρης, 2009).

ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ ΕΡΕΥΝΑΣ

Ο στόχος αυτής της μελέτης είναι να αναπτυχθεί μέσα από το διαδίκτυο ένα εκπαιδευτικό εργαλείο, που να αφορά στην προώθηση του θρησκευτικού τουρισμού στη Ζάκυνθο, για να συντελέσει έτσι στην επίτευξη της αειφορικής πολιτισμικής ανάπτυξης του νησιού.

Ο σκοπός της έρευνας είναι να αξιολογηθεί η λειτουργικότητα της ιστοσελίδας www.zantemonastery.com από καθηγητές της Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης της Ζακύνθου και να παρουσιαστούν παρατηρήσεις σχετικές με την περεταίρω βελτίωση της λειτουργικότητάς της, στα πλαίσια της διαμορφωτικής της αξιολόγησης.

Το δείγμα αποτέλεσαν εκπαιδευτικοί της Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης Ζακύνθου : Γυμνάσια, Λύκεια, ΕΠΑ.Λ (Hinkle et al., 1985).

Σε ό,τι αφορά το σχεδιασμό και τη λειτουργία ενός δικτυακού τόπου, ο σχεδιαστής οφείλει να λάβει υπόψη του κάποιες αρχές που σχετίζονται τόσο με την παρουσία του στο διαδίκτυο, όσο και με την ευχρηστία και τη λειτουργικότητά του. Τα κριτήρια, τα οποία είναι σκόπιμο να σέβεται ένας αποτελεσματικός δικτυακός τόπος και θα ερευνήσουμε στα πλαίσια της διαμορφωτικής (formative) αξιολόγησης αυτού του εκπαιδευτικού λογισμικού, αναφέρονται στη δομή του (*λειτουργική διάσταση*), το περιεχόμενο (*περιγραφική διάσταση*) και στη συγκεκριμένη περίπτωση πρέπει να ληφθεί υπόψη και η *εκπαιδευτική διάσταση*. Καταβλήθηκε προσπάθεια να περιληφθούν στο ερωτηματολόγιο αξιολόγησης τα κριτήρια των παραπάνω διαστάσεων, ως εργαλείο εκτίμησης της ορθής λειτουργίας του δικτυακού τόπου (Ζακόπουλος, Μπελεσιώτης και άλ., 2008). Η λειτουργική διάσταση αφορά στο σύνολο των στοιχείων του δικτυακού τόπου, με τα οποία ο δικτυακός επισκέπτης έρχεται σε επαφή και αλληλεπιδρά. Τέτοια είναι για παράδειγμα οι εντολές και οι χειρισμοί που ο χρήστης μπορεί να εκτελέσει, η οργάνωση και οι τρόποι πλοήγησης της προσφερόμενης πληροφορίας. Η περιγραφική διάσταση αφορά στην ευκολία αναζήτησης της πληροφορίας και στο πλήθος και την επάρκεια του περιεχομένου (Καβακλή & Μακογιάννη, 2002). Μέσα από την εκπαιδευτική διάσταση ερευνάται η δυνατότητα αξιοποίησης της πληροφορίας που παρέχει ο ιστότοπος από τους μαθητές και η κάλυψη του ερευνητικού στόχου.

Το ερωτηματολόγιο, που αποτέλεσε μέσο συλλογής δεδομένων, περιελάμβανε ερωτήσεις διαρθρωμένες με βάση την πενταβάθμια κλίμακα Likert. Ζητήθηκε από τους χρήστες να αξιολογήσουν το δικτυακό τόπο για κάθε χαρακτηριστικό ποιότητας χρησιμοποιώντας την πενταβάθμια κλίμακα, όπου το 1 σημαίνει «διαφωνώ απόλυτα» και το 5 «συμφωνώ απόλυτα». Το πρώτο μέρος του ερωτηματολογίου περιλάμβανε ερωτήσεις σχετικές με τα δημογραφικά στοιχεία των συμμετεχόντων (φύλο, ηλικία, σχολείο που εργάζονται). Το δεύτερο μέρος αποτελούνταν από 20 ερωτήσεις, δείχνοντας τα επίπεδα συμφωνίας ή διαφωνίας (Fragy, 1996).

Η συλλογή των δεδομένων έγινε ηλεκτρονικά, μέσα από την ιστοσελίδα www.zantemonastery.com και είχε διάρκεια μιας εβδομάδας. Με προσωπικές επισκέψεις στα σχολεία, έγινε ενημέρωση σχετικά με το site και το ερωτηματολόγιο που το συνοδεύει και δόθηκαν διαβεβαιώσεις ότι η συμπλήρωση του ερωτηματολογίου θα είναι ανώνυμη (Trochim & Donnelly, 2006).

ΑΝΑΛΥΣΗ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΟΥ - ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ

Από το πρώτο μέρος του ερωτηματολογίου οι απαντήσεις που λάβαμε αφορούσαν στα δημογραφικά χαρακτηριστικά των ερωτηθέντων. Συμμετείχαν 60 καθηγητές στην απάντηση του ερωτηματολογίου. Από αυτούς οι 25 ήταν άντρες (41,67%), οι 33 (55%) γυναίκες και 2 άτομα (3,33%) δεν απάντησαν. Ένα αξιολογικό μέρος αυτών, 18 άτομα (30%) ήταν κάτω από 30 χρονών, το μεγαλύτερο ποσοστό (23 άτομα, δηλαδή το 38%) ήταν ανάμεσα στα 31-40 χρόνια, 15 άτομα (25%) μεταξύ 41 και 50 χρονών, μόνο 2

καθηγητές είναι μεγαλύτεροι από 51 χρονών (3,33%) και 2 δεν απάντησαν. Συμμετείχαν όμως αντιπροσωπευτικά από όλα τα σχολεία της Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης της Ζακύνθου: 30,8% από Γυμνάσια, 15,2% από Ενιαία Λύκεια και 54% από Επαγγελματικό Λύκειο.

Από την αρχική ερώτηση της θεματικής ενότητας που αφορά στην περιγραφική διάσταση του ιστότοπου, προέκυψε ότι ένα υποκείμενο (1,82%) διαφωνεί απόλυτα ότι «ο δικτυακός τόπος περιέχει αξιόπιστες πληροφορίες», κανένα δεν διαφωνεί, 5 άτομα (9,09%) μένουν ουδέτερα, 25 (45,45%) συμφωνούν, 8 (14,55%) συμφωνούν απόλυτα και 16 (29,09%) δεν απάντησαν. Από την δεύτερη ερώτηση που αφορά στην άποψη ότι «ο δικτυακός τόπος παρέχει ακριβείς πληροφορίες», κανένα άτομο δεν διαφωνεί απόλυτα, κανένα δεν διαφωνεί, 10 (18,18%) μένουν ουδέτερα, 30 (54,55%) συμφωνούν, 9 (16,36%) συμφωνούν απόλυτα και 6 δεν απάντησαν (10,91%). Από την τρίτη ερώτηση «ο δικτυακός τόπος παρέχει έγκυρες πληροφορίες» προκύπτει ότι κανένα άτομο δεν διαφωνεί απόλυτα, κανένα δεν διαφωνεί, 7 υποκείμενα (12,73%) μένουν ουδέτερα, 19 (34,55%) συμφωνούν, 19 (34,55%) συμφωνούν απόλυτα και 10 (18,18%) δεν απάντησαν. Στην άποψη ότι «ο δικτυακός τόπος παρέχει πληροφορίες που είναι εύκολα κατανοητές» 11 άτομα (20%) μένουν ουδέτερα, 20 (36,36%) συμφωνούν, 16 (29,09%) συμφωνούν απόλυτα και 8 (14,55%) δεν απαντούν. Στην πέμπτη ερώτηση που κρίνει αν «παρέχονται πληροφορίες στο κατάλληλο επίπεδο λεπτομέρειας», 13 καθηγητές (23,64%) ούτε διαφωνούν, ούτε συμφωνούν, 20 (36,36%) συμφωνούν, 12 (21,82%) συμφωνούν απόλυτα και 10 (18,18%) δεν δίνουν απάντηση. Ακολούθως 12 υποκείμενα (21,82%) μένουν ουδέτερα στην άποψη ότι «ο δικτυακός τόπος παρέχει πληροφορίες στην κατάλληλη μορφή και εμφάνιση», 24 (43,64%) συμφωνούν με αυτή, 13 (23,64%) συμφωνούν απόλυτα και 6 (10,91%) δεν απαντούν. Στην τελευταία ερώτηση του πεδίου για το αν «ο δικτυακός τόπος παρέχει τις απαραίτητες πληροφορίες», 10 (18,18%) υποκείμενα ούτε διαφωνούν, ούτε συμφωνούν, 18 (32,73%) συμφωνούν, 19 (34,55%) συμφωνούν απόλυτα και 8 (14,55%) δεν απάντησαν.

Η δεύτερη θεματική ενότητα αφορά στη λειτουργική διάσταση του εκπαιδευτικού λογισμικού, δηλαδή στο σύνολο των στοιχείων του δικτυακού τύπου, με τα οποία ο μαθητής έρχεται σε επαφή και αλληλεπιδρά. 15 από τους καθηγητές σε ποσοστό 27,27% ούτε συμφωνούν, ούτε διαφωνούν με την άποψη ότι «ο δικτυακός τόπος είναι εύκολος στη χρήση του», 18 (32,73%) συμφωνούν με αυτήν, 11 (20%) συμφωνούν απόλυτα και 11 δεν απαντούν. 9 καθηγητές (16,36%) αδιαφορούν με το αν «είναι εύκολη η πλοήγηση μέσα στο δικτυακό τόπο», 21 (38,18%) συμφωνούν, 14 (25,45%) συμφωνούν απόλυτα και 11 (20%) δεν απαντούν. 12 (21,82%) υποκείμενα αδιαφορούν για το αν «ο δικτυακός τόπος δίνει την αίσθηση ότι παρουσιάζει επάρκεια περιεχομένου», 24 (43,64%) συμφωνούν, 8 (14,55%) συμφωνούν απόλυτα και 11 (20%) δεν απαντούν. Στην άποψη ότι «ο δικτυακός τόπος δημιουργεί θετικές εντυπώσεις», 7 (12,73%) άτομα μένουν αδιάφορα, 22 (40%) συμφωνούν, 15 (27,27%) συμφωνούν απόλυτα και 11 (20%) δεν απαντούν. 7 (12,73%) καθηγητές ούτε συμφωνούν ούτε διαφωνούν με την αίσθηση ότι «είναι εύκολο να μάθει κάποιος πως λειτουργεί ο δικτυακός τόπος», 24 (43,64%) συμφωνούν πως είναι εύκολο, 14 (25,45%) συμφωνούν απόλυτα και 10 (18,18%) δεν απάντησαν καθόλου. 4 (7,27%) υποκείμενα αδιαφορούν με το κατά πόσο «είναι κατανοητή η αλληλεπίδραση με το δικτυακό τόπο», 26 (47,27%) συμφωνούν πως είναι κατανοητή, 14 (25,45%) συμφωνούν απόλυτα και 11 (20%) δεν απαντούν. Στην τελευταία ερώτηση για το κατά πόσο «ο σχεδιασμός του είναι κατάλληλος για αυτόν τον τύπο του δικτυακού τόπου»,

9 (16,36%) άτομα ούτε διαφωνούν, ούτε συμφωνούν, 23 (41,82%) συμφωνούν, 15 (27,27%) συμφωνούν απόλυτα και 8 (14,55%) δεν απαντούν.

Μέσα από την τρίτη και τελευταία θεματική ενότητα των ερωτήσεων, ερευνάται η δυνατότητα της αξιοποίησης από τους μαθητές των πληροφοριών που παρέχει ο ιστότοπος και το κατά πόσο καλύπτεται ο ερευνητικός στόχος.

Στην πρώτη ερώτηση της ενότητας, για το αν «ο δικτυακός τόπος έχει ελκυστική εμφάνιση», 2 (3,64%) άτομα απάντησαν ότι διαφωνούν, 9 (16,36%) απάντησαν πως ούτε συμφωνούν ούτε διαφωνούν, 17 (30,91%) ότι συμφωνούν, 21 (38,18%) ότι συμφωνούν απόλυτα και 6 (10,91%) δεν έδωσαν απάντηση. Στο αν «ο δικτυακός τόπος δημιουργεί το ενδιαφέρον για εκτενέστερη μάθηση σχετικά με τα μοναστήρια της Ζακύνθου», 9 (17,65%) υποκείμενα ούτε συμφωνούν ούτε διαφωνούν, 23 (45,10%) συμφωνούν, 14 (27,45%) συμφωνούν απόλυτα και 5 (9,80%) δεν απάντησαν. Στο αν «ο δικτυακός τόπος δημιουργεί το ενδιαφέρον για περιήγηση στα μοναστήρια της Ζακύνθου», 10 (19,61%) αδιαφορούν για αυτό, 24 (47,06%) συμφωνούν ότι συμβαίνει, 13 (25,49%) συμφωνούν απόλυτα και 4 (7,84%) δεν απάντησαν. Στην τρίτη ερώτηση της ενότητας, για το αν «ο δικτυακός τόπος βοηθάει στην κατανόηση της σημασίας του θρησκευτικού τουρισμού», 8 (15,69%) υποκείμενα ούτε συμφωνούν, ούτε διαφωνούν, 24 (47,06%) συμφωνούν, 15 (29,41%) συμφωνούν απόλυτα και 4 (7,84 %) δεν δίνουν απάντηση. Στο ερώτημα αν «ο δικτυακός τόπος βοηθάει στη διαδραστική χρήση του διαδικτύου», 8 (15,69%) μένουν αδιάφοροι, 20 (39,22%) συμφωνούν, 18 (35,29%) συμφωνούν απόλυτα και 5 (9,80%) δεν δίνουν απάντηση. Στην καίρια ερώτηση, για το αν «ο δικτυακός τόπος συντελεί στην ανάδειξη των ιστορικών μονών της Ζακύνθου», 6 (11,76%) καθηγητές ούτε διαφωνούν ούτε συμφωνούν, 19 (37,25%) συμφωνούν, 19 (37,25%) συμφωνούν απόλυτα και 7 (13,33%) δεν απαντούν. Στην τελευταία ερώτηση πια, για το αν «ο δικτυακός τόπος συντελεί στην ευαισθητοποίηση για τη διατήρηση των ιστορικών μονών της Ζακύνθου», 1 (1,96%) άτομο διαφωνεί, 7 (13,73%) αδιαφορούν, 22 (43,14%) συμφωνούν, 17 (33,33%) συμφωνούν απόλυτα και 4 (7,84%) δεν δίνουν απάντηση.

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Τα κύρια συμπεράσματα που προκύπτουν από την ανάλυση των δεδομένων συνοψίζονται ως εξής:

Η προσπάθεια που καταβλήθηκε να περιληφθούν στο ερωτηματολόγιο αξιολόγησης του εκπαιδευτικού ιστότοπου www.zantemonastery.com τα κριτήρια της περιγραφικής, της λειτουργικής και της εκπαιδευτικής διάστασης, σαν εργαλείο για να εκτιμηθεί η λειτουργία του, βρήκε ανταπόκριση από τους εκπαιδευτικούς της Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης της Ζακύνθου. Ασχολήθηκαν με ενδιαφέρον να μελετήσουν το πληροφοριακό και το εκπαιδευτικό υλικό του ιστότοπου, παρόλο που σαν περιεχόμενο είναι έξω από τα επίσημα προγράμματα των μαθημάτων έως σήμερα και το αντικείμενο ήταν πρωτόγνωρο και ανεξερεύνητο για αυτούς, αλλά και για τους μαθητές στους οποίους κατά βάση απευθύνεται.

Το μεγαλύτερο ποσοστό των καθηγητών που απάντησαν στο ερωτηματολόγιο, δέχεται ότι ο δικτυακός τόπος είναι εύχρηστος, λειτουργικός, με περιεχόμενο που μπορεί να προσφέρει τη δυνατότητα στους μαθητές να γνωρίσουν τα μοναστήρια της Ζακύνθου που διατηρούν τη φυσιογνωμία τους και αντιστέκονται στη φθορά του χρόνου και των αξιών, να αποκτήσουν το δικό τους τρόπο επαφής με την πολιτισμική κληρονομιά, που προέρχεται από τα μοναστήρια της Ζακύνθου, να επιλέγουν

δραστηριότητες, όπως ο θρησκευτικός τουρισμός, που να δημιουργούν προοπτικές βιώσιμης ανάπτυξης των μονών και να αναγνωρίσουν έμπρακτα στο χώρο τα στοιχεία εκείνα που καταδεικνύουν μια σχέση σεβασμού του ανθρώπου προς τη φύση.

Παρόλο που έχει αναδειχθεί ο ρόλος του διαδικτύου στην προώθηση του τουρισμού γενικότερα, αλλά και του θρησκευτικού τουρισμού σε μικρότερη κλίμακα, εκλείπουν οι εκπαιδευτικοί ιστότοποι που θα προσέλκυαν αποτελεσματικότερα το ενδιαφέρον των μαθητών και θα τους ευαισθητοποιούσαν σε θέματα που αφορούν στην αειφορική διαχείριση του περιβάλλοντος.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Γιακουμάτου, Τερέζα (2005), Δικτυακοί Τόποι Εκπαιδευτικών στο Πανελλήνιο Σχολικό Δίκτυο. Επισκόπηση Δικτυακών Τόπων Φιλολόγων, στο 3^ο Πανελλήνιο Συνέδριο *Αξιοποίηση των ΤΠΕ στη διδακτική πράξη*, 13-15 Μαΐου, Σύρος : 93-103.
- Γουρνιανάκη, Γαλατεία. (2008). *Η ανάπτυξη εναλλακτικών μορφών τουρισμού, Η περίπτωση του θαλάσσιου τουρισμού στο νομό Ηρακλείου* [Πτυχιακή Εργασία], Ανώτατο Τεχνολογικό Ίδρυμα Κρήτης, Σχολή Διοίκησης και Οικονομίας, Τμήμα Τουριστικών Επιχειρήσεων, Κρήτη, 13-17.
- Διεύθυνση Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης Νομού Σερρών (2007), Αξιολόγηση Υπηρεσιών Website, στο 10^ο Διεθνές Συνέδριο Toulon – Verona, ESOE, : “ *Quality evaluation of local government websites: the case of a primary education administration website*”, Θεσσαλονίκη 3-4 Σεπτεμβρίου
- Ζακόπουλος, Βασίλης, *Σχολικοί δικτυακοί τόποι: Η περίπτωση της Μεγάλης Βρετανίας*, Ανασυρμένο στις 15-4-2010 από το δικτυακό τόπο: http://www.epyna.gr/~agialama/arhra/meleti_twn_sxolikwn_istotopwn_twnEurwpa_ikwn_xwrwn.doc
- Καβακλή, Ευαγγελία. και Μπακογιάννη, Σοφία. (2002) Αξιολόγηση Ευχρηστίας Δικτυακών Τόπων Μουσείων - Έρευνα με τη συμμετοχή φοιτητών του Τμήματος Πολιτισμικής Τεχνολογίας και Επικοινωνίας, *1ο Διεθνές Συνέδριο Μουσειολογίας*, Μυτιλήνη, 31 Μαΐου - 2 Ιουνίου, 2002, σ. 141-154.
- Καλοκάρδου, Ρέα. & Κραντονέλλης, Κώστας.(2005, 3-6 Φεβρουαρίου). *Εναλλακτικές Μορφές Τουρισμού και Κρίσιμες Χωρητικότητες σε Τουριστικές Περιοχές της Δυτικής Ελλάδας*, Εισήγηση που παρουσιάστηκε στο Συνέδριο της Heleco 2005, ΤΕΕ, Αθήνα.
- Καντούνης, Κώστας (2009, 16 Νοεμβρίου). «Σύμμαχος» η τεχνολογία για την ενίσχυση του θρησκευτικού τουρισμού, *Απογευματινή*.
- Καποδίστριας, Παναγιώτης (2009, 15 Νοεμβρίου). Τα Επτάνησα ως Πανορθόδοξοι Προσκυνηματικοί Προορισμοί – Ζάκυνθος, Ιστορία – Παραδόσεις. Εισήγηση που παρουσιάστηκε στο 1^ο Πανελλήνιο Συνέδριο «*Προσκυνηματικές Περιηγήσεις – Ιστορική Εξέλιξη και Σύγχρονες Προοπτικές*», Ζάκυνθος.
- Καραμολέγκου, Μαρία.& Μιχαλακάκου, Σταυρούλα (2008). *Θρησκευτικός Τουρισμός, Η περίπτωση της Σαντορίνης* [Πτυχιακή Εργασία], Ανώτατο Τεχνολογικό Ίδρυμα Κρήτης, Σχολή Διοίκησης και Οικονομίας, Τμήμα Τουριστικών Επιχειρήσεων, Κρήτη, 8-10.
- Κώτσιος, Βασίλειος & Αναστασάτος, Νίκος. (2009). Η Αειφορία στην Περιβαλλοντική Εκπαίδευση, στο Δημητρίου, Α., Ξανθάκου, Γ., Λιαράκου, Γ., Καΐλα, Μ. (Επιμ.) *Περιβαλλοντική Εκπαίδευση: ζητήματα θεωρίας, έρευνας και εφαρμογών*, Αθήνα, Ατραπός, 158.

- Λακιώτη, Ειρήνη. (2008). *Η ανάπτυξη εναλλακτικών μορφών τουρισμού, Η περίπτωση του θρησκευτικού τουρισμού στο νομό Ηρακλείου* [Πτυχιακή Εργασία], Ανώτατο Τεχνολογικό Ίδρυμα Κρήτης, Σχολή Διοίκησης και Οικονομίας, Τμήμα Τουριστικών Επιχειρήσεων, Κρήτη,7.
- Μαυροδόντης, Θωμάς (2006). *Εισαγωγή στον Τουρισμό* [Πανεπιστημιακές Σημειώσεις], Αλεξάνδρειο Τεχνολογικό Εκπαιδευτικό Ίδρυμα Θεσσαλονίκης, Τμήμα Τουριστικών Επιχειρήσεων, Θεσσαλονίκη,10.
- Μπελεσιώτης, Β., Ψαρρός, Α., Ζαχαράκης, Ε. (2008), Σενάριο Διαμορφωτικής Αξιολόγησης και Διδακτικής Αξιοποίησης του Εκπαιδευτικού Λογισμικού, στο 4^ο Πανελλήνιο Συνέδριο Διδακτική της Πληροφορικής, Πάτρα :373-381.
- Ξανθάκου, Γιώτα. & Τζαμπέρης, Νικόλαος (2009). Γνώσεις και στάσεις φοιτητών της Ρόδου απέναντι σε θέματα βιολογικού καθορισμού, στο Δημητρίου, Α., Ξανθάκου, Γιώτα., Λιαράκου, Γεωργία., Καϊλα, Μαρία (Επιμ.) *Περιβαλλοντική Εκπαίδευση: ζητήματα θεωρίας, έρευνας και εφαρμογών*, Αθήνα, Ατραπός, 427.
- Σπιλάνης, Ιωάννης & Βαγιάννη Ελένη, *Η συνεισφορά των Ειδικών και Εναλλακτικών Μορφών Τουρισμού στην τοπική και νησιωτική ανάπτυξη*, Ανασύρθηκε στις 14-2-2010 από το δικτυακό τόπο : www.aegean.gr/lid/.../
- Τσερότα, Γεωργία (2008), *Ο Θρησκευτικός Τουρισμός στην Ελλάδα*, Πτυχιακή εργασία, Ανώτατο Τεχνολογικό Ίδρυμα Κρήτης, Σχολή Διοίκησης και Οικονομίας, Τμήμα Τουριστικών Επιχειρήσεων, Κρήτη : 4-5.
- Φειδάς, Βασίλειος (2009, 14 Νοεμβρίου), Προσκυνηματικές Περιηγήσεις – Ιστορική Εξέλιξη και Σύγχρονες Προοπτικές. Εισήγηση που παρουσιάστηκε στο 1^ο Πανελλήνιο Συνέδριο «Προσκυνηματικές Περιηγήσεις – Ιστορική Εξέλιξη και Σύγχρονες Προοπτικές» , Ζάκυνθος.
- Χιωτάκη, Ασπασία (2008), *Ο θρησκευτικός τουρισμός στο νομό Ηρακλείου*, Πτυχιακή εργασία, Ανώτατο Τεχνολογικό Ίδρυμα Κρήτης, Σχολή Διοίκησης και Οικονομίας, Τμήμα Τουριστικών Επιχειρήσεων, Κρήτη : 67-70.
- Collins- Kreiner Noga (1999), Primilage Holy Sites : A Classification of Jewish Holy Sites in Israel, in *Journal of Cultural Geography*, Vol.18:1
- Collins- Kreiner & Kliot , N (2000), Pilgrimage tourism in the Holy Land : The behavioural characteristics of Christian pilgrims, in *Geo Journal* 50:55.
- Collins-Kreiner, Noga (2006), *Christian tourism to the Holy Land:pilgrimage during security crisis*, England , Ashgate Publishing Limite :1,7.
- Cohen, Erik (2003), Tourism and Religion, A case study-Visiting Students in Israeli Universities, in *Journal of Travel Research*, 42,36 :43.
- Conrad, Rudolph (2004), *Primilage to the end of the world : the road to the Santiago de Compostela* , U.S.A. University of Chicago Press :7-8.
- Frary, Robert B. (1996), Hints for designing effective questionnaires, in *Practical Assessment, Research & Evaluation*. Ανασύρθηκε στις 10-4-2010 από το δικτυακό τόπο: [http://pareonline.net /getvn.asp?v=5&n=3](http://pareonline.net/getvn.asp?v=5&n=3)
- Hinkle, D.E, Oliver, J.D. & Hinkle, C.A. (1985), How large should the sample be? In *Educational and Psychological Measurement*, 45, 271-280
- Logar, Ivana (2010), Sustainable tourism management in Crikvenica , Croatia : An assessment of policy instruments, in *Tourism Management*, Issue 1 :125-135.
- Margry, Jan Peter (2008), *Shrines and pilgrimage in the modern world : new itineraries into the sacred*, Amsterdam University Press :13
- Mihalič, T.(2000) Environmental management of a tourist destination. A factor of tourism competitiveness, *Tourism Management* 21,pp. 65–78.
- Owston, Ronald D. (1997), The World Wide Web: A technology to enhance teaching and learning? In *Educational Researcher*, 26(2) :27-33

- Poria, Yavin & Butler Richard & Airey David (2003), Tourism. Religion and Religiosity : A Holy Mess, in *Current Issues in Tourism*, Vol.6, No.4:342.
- Timothy, Dallen & Boyd Stephen (2003), *Heritage Tourism*, England, Pearson Education limited :28-29
- Timothy, Dallen & Olsen, Daniel (2006), *Tourism, religion and spiritual journeys*, Routledge : 41-42
- Trochim, William & Donnelly, J. (2006), *The Research Methods Knowledge Base*, 3th Edition, Atomic Dog : 62-80